

Регіональна економіка

УДК 339.138

Влащенко Наталія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри туризму і готельного господарства

Харківський національний університет міського господарства

імені О. М. Бекетова

Влащенко Наталия Николаевна

кандидат экономических наук, доцент,

доцент кафедры туризма и гостиничного хозяйства

Харьковский национальный университет городского хозяйства

имени А. Н. Бекетова

Vlashchenko Nataliia

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of Tourism and Hospitality industry Department

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

**УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО
САНАТОРНО-КУРОРТНОГО КОМПЛЕКСУ
УПРАВЛЕНЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО
САНАТОРНО-КУРОРТНОГО КОМПЛЕКСА
MANAGEMENT ASPECTS OF DEVELOPMENT OF THE REGIONAL
SANATORIUM AND RESORT ENTERPRISES**

Анотація. Статтю присвячено аналізу управлінських аспектів розвитку регіонального санаторно-курортного комплексу (СКК) як стратегічного ресурсу відновлення продуктивних сил.

Перехід господарюючого комплексу України на ринкові відносини з питань власності, правовим аспектам господарської діяльності потребує перегляду державних структур до перспектив розвитку санаторно-

курортного комплексу, зокрема щодо вдосконалення структури управління ним.

Розглядаються основні рівні управління регіональним санаторно-курортним комплексом у взаємозв'язку з відповідними функціями, які реалізуються на кожному з них. У дослідженні виділено три рівні управління санаторно-курортним комплексом. До першого рівня віднесено державні органи управління курортами і туризмом, до другого – виробників лікувальних послуг, установи курортної інфраструктури і позакурортні установи, до третього – реалізаторів рекреаційних послуг. Доведено, що будь-які проблеми, які виникають на кожному з цих рівнів, позначаються негативно на всій системі, що ініціює необхідність вдосконалення управління СКК в цілому.

У статті обґрунтовано тривекторне позиціонування санаторно-курортного комплексу, який містить риси та виконує функції таких підсистеми регіональної економіки як охорона здоров'я, туризм та готельне господарство. Визначена наявність значних протиріч між політикою розвитку туристської сфери та СКК, що базуються на суперечливих організаційно-структурних принципах, розроблених різними відомствами.

Зазначено, що в процесі реалізації комплексного підходу до управління регіональним СКК необхідна постійна взаємодія його структурно-рівневих елементів на принципах чіткого розподілу функцій і повноважень. Запропоновано основні напрямки розвитку регіонального санаторно-курортного комплексу, виходячи з його специфічних особливостей і сучасних умов господарювання суб'єктів рекреаційної діяльності.

Ключові слова: управління, розвиток, санаторно-курортний комплекс.

Аннотация. *Статья посвящена анализу управленческих аспектов развития регионального санаторно-курортного комплекса (СКК) как стратегического ресурса восстановления производительных сил.*

Переход хозяйствующего комплекса Украины на рыночные отношения по вопросам собственности, правовым аспектам хозяйственной деятельности требует пересмотра государственными структурами перспектив развития санаторно-курортного комплекса, в частности совершенствования структуры управления им.

Рассматриваются основные уровни управления региональным санаторно-курортным комплексом во взаимосвязи с соответствующими функциями, которые реализуются на каждом из них. В исследовании выделены три уровня управления санаторно-курортным комплексом. К первому уровню относятся государственные органы управления курортами и туризмом, ко второму – производителей лечебных услуг, учреждения курортной инфраструктуры и внекурортные учреждения, к третьему – реализаторы рекреационных услуг. Доказано, что любые проблемы, возникающие на каждом из этих уровней, негативно сказываются на всей системе, инициирует необходимость совершенствования управления СКК в целом.

В статье обосновано трехвекторное позиционирование санаторно-курортного комплекса, который содержит черты и выполняет функции таких подсистемы региональной экономики как здравоохранение, туризм и гостиничное хозяйство. Определено наличие значительных противоречий между политикой развития туристской сферы и СКК, основанные на противоречивых организационно-структурных принципах, разработанных различными ведомствами.

Отмечено, что в процессе реализации комплексного подхода к управлению региональным СКК необходимо постоянное взаимодействие его структурно-уровневых элементов на принципах четкого распределения

функций и полномочий. Предложены основные направления развития регионального санаторно-курортного комплекса, исходя из его специфических особенностей и современных условий хозяйствования субъектов рекреационной деятельности.

Ключевые слова: *управление, развитие, санаторно-курортный комплекс.*

Summary. *The article is devoted to the analysis of management aspects of the development of the regional sanatorium and resort enterprises (SRE) as a strategic resource for the restoration of productive forces.*

The transition of the economic complex of Ukraine to market relations on property issues, legal aspects of economic activity requires the revision by the state structures of the prospects for the development of the sanatorium complex, in particular, the improvement of its management structure.

The main levels of management of the regional sanatorium and resort enterprises are considered in correlation with the corresponding functions that are implemented on each of them. The study identifies three levels of management of the sanatorium and resort enterprises. The first level includes state resorts and tourism authorities, to the second is manufacturers of medical services, resort infrastructure and out-of-resort facilities, to the third is realizers of recreational services. It is proved that any problems arising at each of these levels negatively affect the entire system, initiates the need to improve the management of the SRE as a whole.

The article substantiates the three-vector positioning of the sanatorium and resort enterprises, which contains features and performs the functions of such subsystems of the regional economy as health, tourism and hotel industry. The presence of significant contradictions between the policy of development of the tourist sphere and the SRE is determined, based on conflicting organizational and structural principles developed by various departments.

It is noted that in the process of implementing a comprehensive approach to managing the regional SRE, it is necessary to constantly interact its structural-level elements on the principles of a clear distribution of functions and powers. The main directions of development of the regional sanatorium and resort enterprises are offered, proceeding from its specific features and modern conditions of management of subjects of recreational activity.

Key words: *management, development, sanatorium and resort enterprises.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Радикальні зміни в системі управління економікою країни, що стала на шлях ринкових перетворень, є одним з найважливіших напрямків реформ, що проводяться в Україні. Їх успішне здійснення актуалізує необхідність проведення глибоких якісних перетворень і вдосконалення структури і системи управління всіма галузями і комплексами, зокрема, санаторно-курортним, що сприятиме активізації його наявних і потенційно можливих ресурсів з метою більш швидкої і гнучкої адаптації господарюючих суб'єктів цього комплексу до системи перетворень вітчизняної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням розвитку санаторно-курортного комплексу (СКК) займалися багато вітчизняних фахівців, зокрема: Н. А. Коваленко [2], М. Й. Ковач [3], В. Г. Герасименко [4], І. М. Писаревський, А. С. Соколенко [5], Ю. С. Погорелов, А. Ю. Білоусова [6], І. Л. Полчанінова, М. І. Передерій [7], В. Ф. Семенов, І. Л. Литовченко [8] та ін. Однак, найчастіше, СКК виступає в ролі складової будь-якого великого територіального утворення, але не як самостійний об'єкт вивчення. Отже, на сьогодні немає чітко визначених напрямів розвитку СКК з урахуванням його складних управлінських характеристик.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є визначення основних складових елементів регіонального СКК, рівнів і функцій управління цим комплексом, а також розробка основних напрямків розвитку вітчизняної санаторно-курортної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати досліджень вказують на те, що в організаційній структурі СКК на регіональному рівні за функціональною ознакою можна виділити, принаймні, три рівня, які забезпечують його координацію і розвиток. В даному контексті організаційна структура управління СКК регіону може бути представлена як сукупність елементів (груп суб'єктів), що відрізняються характером функцій, що виконуються (рис. 1).

Рис. 1. Функціональне представлення організаційної структури управління регіональним СКК

Джерело: розробка автора

До першого рівня слід віднести державні органи управління курортами і туризмом, до функцій яких відносяться: визначення стратегії розвитку галузі; складання державних програм розвитку туризму і курортів; контроль за експлуатацією та охороною природних лікувальних ресурсів; організація науково-дослідницької діяльності; моніторинг діяльності курортів, організація реклами заходів; підготовка кадрів для системи рекреації різних спеціальностей тощо.

На сьогодні таким органом є Департамент туризму і курортів, який діє у складі Міністерства економічного розвитку і торгівлі України і підпорядковується йому.

Другий рівень – це виробники лікувальних послуг, до яких відносяться санаторно-курортні установи (санаторії і пансіонати з лікуванням), установи курортної інфраструктури (бальнеогрязелікарнями, поліклініки, спеціалізовані підприємства з утримання курортних зон і доріг в належному стані, котельні та теплові мережі, автотранспортні підприємства, соціальні об'єкти в рамках курортів), і позакурортні установи (санаторії-профілакторії, заводи розливу мінеральних вод, виробники лікувальних грязей). До функцій цієї ланки належать: забезпечення лікувального процесу на курорті; організація анімаційних і спортивних програм для відпочиваючих; забезпечення господарської діяльності курорту; фінансово-економічна діяльність курорті.

Третій рівень становлять реалізатори рекреаційних послуг, до яких відносяться Фонди соціального страхування, що займаються викупом і розподілом курортних путівок за пільговими цінами, турфірми, які виконують посередницькі функції через укладання договорів на заповнення санаторно-курортних закладів на основі твердої чи м'якої квоти місць, інші по-посередницькі організації.

Досліджуючи організаційні основи ієрархічної побудови СКК необхідно відзначити, що його специфіка пов'язана, з одного боку, з

експлуатацією природних лікувальних ресурсів, а, з іншого, – з організацією лікувального процесу, вимагає розробки особливих, науково обґрунтованих принципів її організації.

Санаторно-курортний комплекс, який розглядається у структурі соціальної системи суспільства, з різною мірою участі одночасно входить в три підсистеми регіональної економіки – охорону здоров'я, туризм, готельне господарство. У цьому плані можна говорити про тривекторне позиціонування СКК.

Так, медичні аспекти курортної справи (методи санаторного лікування), засновані на застосуванні природних лікувальних та інших факторів, визначенні показань і протипоказань до направлення хворих на ті чи інші курорти вивчаються Інститутами курортології або Центрами медичної реабілітації та фізіотерапії, які потім їх рекомендують до застосування оздоровницями. Впровадження в практику медичних технологій і методів вимагає сертифікації та ліцензування, а також контролю за дотриманням якісних параметрів лікування, і цими функціями займаються відділи і комітети з питань ліцензування та сертифікації. Питаннями виявлення, експлуатації та охорони природних лікувальних ресурсів займаються спеціалізовані гідрогеологічні організації [1].

Територіальне планування оздоровниць і курортних зон, проектування санаторно-курортних об'єктів здійснюють проектні інститути, що займаються проблемами рекреаційної архітектури.

Оскільки процес надання рекреаційних послуг закладами СКК, передбачає розміщення на їхній території рекреантів протягом певного періоду, можна стверджувати про тісний функціональний зв'язок між СКК та готельним господарством.

Згідно з класифікацією ДСТУ 4268:2003 «Послуги туристичні. Засоби розміщування. Загальні вимоги», оздоровчі засоби розміщення віднесені до спеціалізованих. Їх класифікують як лікувальні й оздоровчі установи, де

надаються послуги з розміщення (санаторії, будинки реабілітації, оздоровчі табори тощо). При цьому оздоровчі засоби розміщення, в яких надаються готельні послуги, класифікують як готелі. У зв'язку з цим постає питання щодо критеріїв віднесення засобів розміщення до установ оздоровчого характеру, оскільки досить важко знайти відмінності між курортним готелем з широким спектром додаткових оздоровчих послуг і санаторієм, який має невелику медичну матеріально-технічну базу, але характеризується соціальною спрямованістю і некомерційним характером роботи.

Реалізація санаторно-курортних послуг також передбачає наявність спеціалізованих організацій. Незважаючи на те, що частково ці функції виконують турфірми, проте, їх діяльність в даному аспекті відбувається в іншому, невідомому для них сегменті ринку (ніж послуг активного туризму).

Необхідно відзначити, що будь-які проблеми, які виникають на кожному з цих рівнів, позначаються негативно на всій системі, що ініціює необхідність вдосконалення управління СКК в цілому, яка координує і стимулює розвиток комплексу за допомогою застосування сучасних методів і технологій управління, які враховують ринкові умови функціонування санаторно-курортних установ.

На сьогодні система санаторно-курортної допомоги в країні не має єдиного центру управління, єдиної структури. Підприємства галузі розосереджені між різними міністерствами, відомствами, громадськими організаціями, акціонерними товариствами. Результатом цього є ігнорування центральними органами управління потреб і проблем курортів, перерозподіл бюджетних коштів до сфери активного, а не лікувального туризму, лобювання інтересів відповідних груп, що проявилось в хронології законодавчо-нормативної бази, коли спочатку приймалися закони і постанови, що регулюють сферу суто туристської діяльності, а

потім тільки різні аспекти функціонування санаторно-курортного обслуговування.

Отже, існують значні протиріччя між політикою розвитку туристської сфери та СКК, що базуються на суперечливих організаційно-структурних принципах, розроблених різними відомствами.

Це значною мірою ускладнює управління зазначеним комплексом внаслідок відсутності узгодження інтересів і цілей його розвитку з системами інших рівнів ієрархії (більш високого рівня – макrorівнем і з системою управління конкретних санаторно-курортних установ – мікрорівнем).

В цьому контексті при реалізації комплексного підходу до управління регіональним СКК необхідна постійна взаємодія його структурно-рівневих елементів на принципах чіткого розподілу функцій і повноважень. В якості основних напрямків розвитку регіонального СКК можна виділити:

- розробку і спрямоване впровадження нормативно-правових та адміністративно-розпорядчих актів регіональних і місцевих органів управління регіональним СКК відповідно до своїх компетенцій;
- застосування економічних, соціальних, структурно-організаційних методів і способів управління регіональним СКК;
- здійснення планування, організації, стимулювання і регулювання, контролю, обліку і аналізу діяльності як в цілому СКК, так і його окремих складових - санаторно-курортних установах;
- прийняття і дотримання в процесі оперативного, поточного управління СКК регіону стратегій різної цільової спрямованості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підводячи висновки з проведеного дослідження, зазначимо наступне. Особливості та специфіка СКК, зміст процесу формування лікувально-оздоровчих послуг (за своєю дією пов'язаних із задоволенням різних потреб, які обумовлюють участь у цьому процесі не тільки територіального СКК, а й інших галузей

регіонального господарства) зумовлюють необхідність застосування програмно-цільових методів управління його складовими, що володіють такими властивостями, як системність, цілеспрямованість і комплексність охоплення проблемних моментів, що дозволить здійснювати поетапне виконання поставлених програмних цілей і завдань.

Процес управління регіональним СКК, як будь-який процес управління економічним об'єктом, ділиться на окремі функції, які являють собою органічні частини цього процесу. Здійснення основних функцій управління регіонального СКК можливо в результаті реалізації конкретних економічних, соціальних, фінансових, організаційних, інвестиційних та інших заходів у процесі їх планування, організації, стимулювання і регулювання, контролю, обліку і аналізу діяльності як в цілому регіональному СКК, так і його окремих складових. При цьому для забезпечення сталого розвитку СКК необхідно проводити цільову роботу щодо систематичної координації дій на всіх ієрархічних рівнях управління. Однак це питання має бути темою окремого дослідження.

Література

1. Влащенко Н. М. Забезпечення соціально-економічного розвитку регіонального санаторно-курортного комплексу : монографія / Н. М. Влащенко; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Харків : Вид-во ТОВ «Друкарня МАДРИД», 2012. – 254 с.
2. Коваленко Н. А. Аналіз ринку санаторно-курортних послуг України / Н. А. Коваленко // Економіка харчової промисловості. – 2015. – Випуск № 4. – Том 7. – С. 21–27.
3. Ковач М. Й. Інноваційний розвиток санаторно-курортного господарства регіону: проблеми і ризики / М. Й. Ковач // Економіка та держава. – 2013. – № 6. – С. 43–45.

4. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / За заг. ред. проф. В. Г. Герасименка. – Одеса : ОНЕУ, 2016. – 262 с.
5. Писаревський І. М. Резерви санаторно-курортної підтримки відновлення трудового потенціалу регіонів / І. М. Писаревський, А. С. Соколенко // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. – 2017. – № 19. – С. 156–161.
6. Погорелов Ю. С. Особливості управління підприємствами санаторно-курортного комплексу / Ю. С. Погорелов, А. Ю. Білоусова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2017. – № 2. – Т. 2. – С. 243–247.
7. Полчанінова І. Л. Аналіз факторів розвитку санаторно-курортних підприємств Харківського регіону / І. Л. Полчанінова, М. І. Передерій // Международный научный журнал. – 2015. – № 8. – С. 143–147.
8. Семенов В. Ф. Фактори конкурентоспроможності курортно-рекреаційних підприємств на ринку послуг / В. Ф. Семенов, І. Л. Литовченко // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки. – 2015. – Вип. 1(28). – Ч. 2. – С. 102–105.

References

1. Vlashchenko N. M. Zabezpechennya sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku rehional'noho sanatorno-kurortnoho kompleksu : monohrafiya / N. M. Vlashchenko; Khark. nats. akad. mis'k. hosp-va. – Kharkiv : Vyd-vo TOV «Drukarnya MADRYD», 2012. – 254 s.
2. Kovalenko N. A. Analiz rynku sanatorno-kurortnykh posluh Ukrainy / N. A. Kovalenko // Ekonomika kharchovoyi promyslovosti. – 2015. – Vypusk № 4. – Tom 7. – S. 21–27.
3. Kovach M. Y. Innovatsiynyy rozvytok sanatorno-kurortnoho hospo-darstva rehionu: problemy i ryzyky / M. Y. Kovach // Ekonomika ta derzhava. – 2013. – No 6. – S. 43–45.

4. Otsinka turystychno-rekreatsiynoho potentsialu rehionu : monohrafiya / Za zah. red. prof. V. H. Herasymenka. – Odesa : ONEU, 2016. – 262 s.
5. Pysarevs'kyi I. M. Rezervy sanatorno-kurortnoyi pidtrymky vidno-vlennya trudovoho potentsialu rehioniv / I. M. Pysarevs'kyi, A. S. Sokolenko // Visnyk Volyns'koho instytutu ekonomiky ta menedzhmentu. – 2017. – № 19. – S. 156–161.
6. Pohorelov YU. S. Osoblyvosti upravlinnya pidpryyemstvamy sanatorno-kurortnoho kompleksu / YU. S. Pohorelov, A. YU. Bilousova // Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky. – 2017. – № 2. – T. 2. – S. 243–247.
7. Polchaninova I. L. Analiz faktoriv rozvytku sanatorno-kurortnykh pidpryyemstv Kharkivs'koho rehionu / I. L. Polchaninova, M. I. Perederiy // Mezhdunarodnyy nauchnyy zhurnal. – 2015. – № 8. – S. 143–147.
8. Semenov V. F. Faktory konkurentospromozhnosti kurortno-rekreatsiynykh pidpryyemstv na rynku posluh / V. F. Semenov, I. L. Lytovchenko // Naukovyy visnyk Bukovyns'koho derzhavnoho finansovo-ekonomichnoho universytetu. Ekonomichni nauky. – 2015. – Vyp. 1(28). – CH. 2. – S. 102–105.